

A Critical Review of the Book "*Rovzat ol-Muridin*" and Some Notes on Its Publication

Yadollah Nasrollahi*

Abstract

"Rovzat ol-Muridin" is a mystical prose work written in Arabic by Abu Ja'far ibn Yazdaniyar Hamadani (380-472). Today, there are manuscripts of this work in the world, and Suri and Pourjavadi have corrected and published this work for the first time. The book *"Rovzat ol-Muridin"* is a concise and comprehensive work that has 44 chapters and is written in simple and fluent language. The main question is what the place of *"Rovzat ol-Muridin"* in mystical sources is, and what the value and importance of this source is. This work is similar to other mystical works of that period and explains mystical principles in a simple way. Dividing topics into types can be considered one of its expressive techniques. The editors have presented the book in three parts: introduction, text, and notes, along with an index. They had eleven copies in their hands in correcting the text, seven of which were used. There are some questions and even doubts, especially about the author. However, now that *"Rovzat ol-Muridin"* has been published, scholars will certainly raise some questions and answers about the work and its author, and by recognizing another legacy of mysticism, they will deepen and enrich this process. And certainly, in the future, there will be more discussion about the status of Ibn Yazdaniyar and the honor of *"Rovzat ol-Muridin"*.

Keywords: *"Rovzat ol-Muridin"*, Muhammad Suri and Nasrallah Pourjavadi, Mysticism, Hamadan Sufism, 4th Century.

* Associate Professor of Persian Language and Literature, Azarbijan Shahid Madani University, Tabriz, Iran ,
. Y.nasrollahy@gmail.com

Date received: 17/12/2024, Date of acceptance: 23/04/2025

Extensive Abstract

The "Rovzat ol-Muridin" is a mystical work that was probably written in the fourth century AH by Abu Ja'far ibn Yazdanyar Hamedani. The text of the work is prose and in Arabic. The book has 44 chapters, including the Khutbah al-Kitab. The subject of the work is purely mystical and reflects the mysticism before the Mongol invasion. In 1402 AH, Muhammad Suri and Nasrallah Pourjavadi corrected it from manuscripts and published it through the Contemporary Culture Publications. Until this date, the main mention and citation of this book was from manuscripts.

This book has the following sections: A - Introduction; B - Text and then comments, appendices, notes, and index. The "Rovzat ol-Muridin" is one of the works that, in the history of our culture, were called "destiny" or "comprehensive" books; That is, they present a lot of information to the audience in a small book. The title of the first chapter is "Adab al-Sufiyyah" and the last chapter is "Shara'it al-Tasuf". The order of the chapters is neither alphabetical nor thematic; apparently, Ibn Yazdanyar narrates the material in that order according to the order and importance of the material from his point of view. The material of the chapters is short and concise and is presented in the form of 861 paragraphs. Ibn Yazdanyar, known as Qazi, was probably born in 380 in Forjard, Hamadan. Instead of Yazdanyar, in some sources, "Dinar, Daniyal, and Daniyar" are mentioned. We owe most of the information about him to his student Ibn Shirouyeh. Ibn Yazdanyar was a Shafi'i and, according to the classification of Sufis, he was from the people of Sahv. Sources such as Samani, Safadi, Haji Khalifa, Yaqut Hamavi, Rafi Qazvini, and most importantly, Zahabi have mentioned his circumstances in their works, and Suri and Pourjavadi have benefited from them. The compilers have mentioned 25 of Ibn Yazdanyar's teachers and have also introduced 5 of his students. Among the mystical sources, "Rovzat ol-Muridin" has a lot of affinity and similarity with the works of Solami, and some have even mistakenly considered this work to be a work attributed to Solami. Apart from Solami's works, there are similarities between this book and Sirjani's "Al-Bayyad wa al-Sawad". The method of expression in "Rovzat ol-Muridin" is that he first cites a verse or hadith and then retells his story. The method of expressing the story is mainly in a piecemeal manner; that is, he first refers to a story and then divides and enumerates it into various categories. In this book, Ibn Yazdanyar uses the "conjunction and" abundantly. Apart from this, the use of metaphor can also be considered another characteristic of the style. He has also used artificial infinitives in writing the book. The next topic is the main themes or

topics of the book *Rovzat ol-Muridin*; apart from the general theme of "mysticism" in the work, we can mention the minor and subtle themes; the inability of reason to know God - a common theme in mystical texts -, special and unconventional claims; for example, in one case, he considers the clothing of Sufis to be the style of prophets, saints and righteous people. Although mysticism in this work is moderate and close to the Sharia, and there is no trace of the superficiality and arrogance of others in it, there are mostly exaggerated claims in it. Another topic is the criticism of the Sufis of the time. The next topic in the subject area of the work is the existence of contradictions in some of Ibn Yazdanyar's statements, a contradiction that is seen in the words and actions of most Sufis. The next section of this article examines the research of Suri and Pourjavadi; apparently, contrary to the sources and even the introduction of the name of the work and the author in the manuscripts, they added the suffix "Hamadani" to the end of the author's name. It should be noted that in mystical sources, there was another person with the nickname Ibn Yazdanyar who lived in the fourth century, and that person was Ibn Yazdanyar Ermavi. A scholar such as the late Zarrin Koob considered the two to be one and the same. Unfortunately, Suri and Pourjavadi did not enter into this matter and did not address it. In the manuscript section, the correctors have corrected the book based on 7 copies and have access to a total of 11 copies. The correctors' correction method was the method of Helmut Ritter, meaning that they included both the original text and the copied version. Although the correctors have taken great pains to correct and print the work and have introduced a little-known work to the scientific community, we can still see and list some minor shortcomings in the correctors' writings. First, in using and citing sources, the correctors have referred to sources whose date of composition was after the writing of the era of *Rovzat ol-Muridin*. However, they have tried to observe the correct way of referring and citing. Not paying attention to Ibn Yazdanyar, who is well-known in mystical books, namely Abu Bakr ibn Yazdanyar al-Urmavi, is another issue that is seen as a flaw in this book. Other minor issues, such as negligence in Arabization in some rare cases, can also be seen in this work.

Bibliography

Anis, Ibrahim and others (1386). *Al-Mu'jam al-Wasit* (Arabic-Persian), translated by Mohammad Bandar Rigi, Tehran: Islamic Publications.

- Attar, Mohammad (1998). *Tazkirat ol-ovliya*, Vol. 1, Introduction, corrections and annotations by Mohammad Reza Shafi'i Kadkani, Tehran: Sokhan.
- Dehkhoda, Ali Akbar (1373). *loghatnameh*, Tehran: University of Tehran.
- Hafez, Shams oddin Mohammad (1385). *Divan*, compiled and corrected by Rashid Eywazi, Tehran: Amir Kabir.
- Hojviri, Abolhasan Abu Ali (2014). *Kashf ol-Mahjoob*, introduction, corrections and annotations by Dr. Mahmoud Abedi, Tehran: Soroush
- Junaid Baghdadi (1390). *Letters, speeches and events*, translated and corrected by Masoud Ansari, Tehran: Jami.
- Mihani, Mohammad bin Munawar (2007). *Asrar ottovhid*, Introduction, Corrections and Commentaries by Dr. Mohammad Reza Shafi'i Kadkani, Tehran: Agah.
- Nasrollahi, Yadollah (2009). *Ibn Yazdaniyar and the Shrine of the Meridians*, Afreen Nameh, Researches in Iranology, Memorial of Dr. Mohammad Amin Riahi, with the efforts of Nader Motlabi Kashani, Tehran: Publications Collection of Dr. Mahmoud Afshar Yazdi Endowments.
- Pourjavadi, Nasrollah (1377). *Ibn Yazdaniyar ormavi and his dispute with the Sheikhs of Baghdad*. Ma'arif, Volume 15, 1377.
- Qusheiri, Abu al-Qasem (1995). *Al-Risalat ol-Qushiriyyah*, research by Dr. Abdul Halim Mahmoud and Dr. Mohammad bin Sharif, Qom: Bidar.
- Rumi, Jalal al-Din (2008). *Ghazals of Shams Tabriz*, Introduction, Selection and Commentary by Mohammad Reza Shafi'i Kadkani, Tehran: Sokhan.
- Rumi, Jalal al-Din Mohammad (2006). *Masnavi Manawi*, Vol. 1, Tehran: Tous, First Edition.
- Sadri Nia, Baqer (1999). *Dictionary of Works*, Tehran: Sokhn, first edition (new edition)
- Solami, Abu Abd al-Rahman Mahmoud (1988). *Collection of works by Abd al-Rahman Salmi* (Volume 3), compiled by Nasrallah Pourjavadi, Mohammad Suri, Tehran: University Press Center.
- Souri and Pourjavadi (1999). *Introduction and notes on the shrine of the Maridi*, Tehran: Contemporary Culture.
- Yahaghi, Mohammad Jafar (2007). *Dictionary of Myths and Stories in Persian Literature*, Tahzan: Contemporary Literature.
- Zarrin Koob, Abdul Hussein (1984). *Continuing the search in Iranian Sufism*, Tehran: Amir Kabir.
- Rovzat ol-Muridin, Princeton edition, preserved in the Central Library of the University of Tehran.

نقد و بررسی روضه‌المیریدین و حاشیه‌هایی بر چاپ آن

یدالله نصراللهی*

چکیده

روضه‌المیریدین اثری ست عرفانی به نثر که ابوجعفر بن یزدانیار همدانی (۳۸۰ – ۴۷۲) آن را به زبان عربی نوشته است. امروزه نسخه‌هایی خطی از این اثر در جهان وجود دارد و سوری و پورجوادی برای نخستین بار، این اثر را تصحیح و چاپ کرده‌اند. کتاب روضه‌المیریدین اثری ست مختصر و جامع که ۴۴ باب دارد و به زبان ساده و روان نوشته شده است. سوال اصلی این است که روضه‌المیریدین چه جایگاهی در منابع عرفانی دارد و ارج و اهمیت این منبع در چیست؟ این اثر قرابت و همسخی با دیگر آثار عرفانی آن دوره دارد و مبانی عرفانی را ساده تبیین می‌کند. تقسیم مباحث به اقسام و انواع را از شگردهای بیانی آن می‌توان دانست. مصححان، کتاب را در سه بخش مقدمه، متن و یادداشت‌ها به همراه نمایه‌هایی عرضه کرده‌اند. ایشان در تصحیح متن، یازده نسخه در دست داشته که از هفت نسخه بهره برده‌اند. برخی پرسش‌ها و حتی تردیدها علی‌الخصوص در باره نویسنده وجود دارد. با این حال، اکنون که روضه‌المیریدین به چاپ رسیده است، یقیناً برخی سوال‌ها و پاسخ‌ها درباره اثر و صاحب آن را پژوهندگان طرح، و با شناخت میراث دیگری از عرفان، این جریان را عمیق و غنی خواهند کرد. و مسلماً در آینده درباره منزلت ابن یزدانیار و ارج روضه‌المیریدین بیشتر بحث خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: روضه‌المیریدین، محمد سوری و نصرالله پورجوادی، عرفان، تصوف همدان، قرن ۴.

* دانشیار زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه شهیدمدنی آذربایجان، تبریز، ایران، Y.nasrollahy@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۹/۲۷، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۰۳

۱. مقدمه

روضه‌المیریدین اثری است عرفانی و به نثر که ابوجعفر محمد بن حسین بن یزدانپار همدانی (۳۸۰ - ۴۷۲ ق) آن را نوشته است. انتشارات فرهنگ معاصر، این کتاب را به تصحیح و تحقیق محمد سوری و نصرالله پورجوادی در سال ۱۴۰۲ چاپ کرده است. این چاپ و تصحیح و تحقیق دارای این بخش‌های زیر است.

الف - مقدمه؛ ب - {متن} روضه‌المیریدین و بعد در تعلیقات، بخش‌های متعددی چون سازواره انتقادی؛ پیوست (منابع موجود درباره ابن یزدانپار)؛ یادداشت‌ها؛ معرفی اجمالی اعلام کتاب؛ نمایه‌ها {در هفت قسمت} و در نهایت، فهرست منابع را به متن اصلی کتاب افزوده‌اند.

مصححان محترم به درستی نوشته‌اند که روضه‌المیریدین از کتاب‌هایی است که بدان‌ها "کتاب‌های جامع یا دستینه" می‌گفتند (سوری و پورجوادی، مقدمه روضه‌المیریدین، ۱۴۰۲: ۷) که آن آثار، اطلاعات و مطالب مهم و جامعی را به مخاطب عرضه می‌کنند و غالباً این منابع به صورت موجز و مختصر نوشته می‌شدند. روضه‌المیریدین علاوه بر "خطبه‌الکتاب"، ۴۴ باب دارد. موضوع اصلی کتاب، عرفان است و ابن یزدانپار بر آن بوده است که اصول تعلیمات و مبانی عرفان را تا عصر خود به صورت کوتاه و مختصر به مخاطبان خود آموزش دهد و یادآوری کند. در آغاز کتاب، اشاره می‌کند که در پی درخواست دوستان و برادران عرفانی خود به جمع فصولی در آداب صوفیه می‌پردازد و آن را روضه‌المیریدین نام می‌نهد (رک. ابن یزدانپار همدانی، ۱۴۰۲: ۸۷).

زبان اثر عربی است و متن آن، ساده و روان؛ که نویسنده به شیوه مولفان مدرسی پیش از حمله مغول عرفان، سخن و نظر خود را با استناد به آیات قرآن و احادیث و اقوال ماثور عرفا اثبات می‌کند و در اقتضای سخن، اشعاری از دیگران می‌آورد. بیشتر به بیان و تبیین اصول عرفان می‌پردازد و برخلاف منابع همسخن همدوره یا پس و پیش از خود، مطلبی در معرفی، شرح حال، بیان سیره و اثر صوفیان و عارفان دیگر ندارد، بلکه بیشتر به صورت کلی و موضوعی، مطلبی را طرح می‌کند و با استناد به آیات و ماثورات و در برخی موارد، اشعار، به تعلیم صوفیان می‌پردازد.

عنوان باب اول، آداب الصوفیه، و باب پایانی شرائط التصوف است؛ ترتیب باب‌ها، نه الفبایی است و نه موضوعی؛ ظاهراً بنا به اهمیت مطلب از منظر دید عرفانی مولف، موضوعات به ترتیب نقل شده‌اند. موضوع باب‌ها در مباحث مختلف، عرفانی است از

صفت و احکام مریدان گرفته تا سماع و صبر و سخا و فتوت؛ همچنین در باره حقیقت و کیفیت محبت، معرفت و سماع نیز مباحثی در کتاب وجود دارد. هر باب از فقراتی از صورت سطر تا پاراگراف شکل یافته است؛ عمدتاً متن روضه‌المیریدین، مرکب است از سازه‌ها و جملات کوتاه، و اگر کوتاه نباشند؛ چندان جملات بلندی نیز به نظر نمی‌رسند لذا مصححان محترم آن‌ها را شماره‌گذاری و به ترتیب نقل کرده‌اند. در مجموع، ۸۶۱ فقره مطلب در اثر وجود دارد. می‌ارزد و شاید بهتر باشد که متن عربی روضه‌المیریدین را به فارسی ترجمه کرد. مصححان پاره‌ای از باب‌ها و بخش‌های کتاب را به صورت مشکول و دارای اعراب تام، چاپ کرده‌اند و در مواردی هم بدون اعراب، کلمات را آورده‌اند. یکی از مهم‌ترین شگردهای بیانی و نقل مطالب کتاب روضه‌المیریدین، این است که نویسنده مطالب خود را مستقیم به صورت اقسامی یا انواعی بیان می‌کند، و یا آنکه مطالب اقسام دار را از صوفی و عارفی می‌آورد و نقل می‌کند؛ مثلاً

مِنْ حُكْمِ الْمُرِيدِ أَنْ يَكُونَ فِيهِ ثَلَاثَةُ أَشْيَاءٍ: نَوْمَةٌ يَكُونُ غَلْبَةً وَأَكْلَةٌ فَاقَهُ وَ كَلَامُهُ ضَرُورَةً (ابن یزدانیار همدانی، ۱۴۰۲: ۱۲۰)

در باب شرائط السماع (رک. ابن یزدانیار همدانی، ۱۴۰۲: ۱۴۵) این سبک و سیاق مکرر آمده است.

و نیز می‌توان گفت که مطالب بند ۶۴۶ در ص ۱۷۹، عیناً در بند ۶۷۸ و ص ۱۸۱ تکرار شده است.

۲. معرفی ابن یزدانیار همدانی

ابو جعفر محمد بن حسین بن احمد بن ابراهیم بن یزدانیار زاهدی که معروف به "قاضی" بوده است و در سال ۳۸۰ در روستای فورجرد از توابع همدان زاده شد. منابع در نام و نسب او جز در یزدانیار اختلاف نظر دارند. به جای یزدانیار در پاره‌ای از منابع، دینار، دانیال و دانیار آمده است. این امر حتی در نسخه‌های خطی روضه‌المیریدین نیز مشهود است. یاقوت حموی در معجم‌البلدان، اطلاعات مفصلی را درباره نویسنده کتاب روضه‌المیریدین در ذیل مدخل فورجرد عرضه می‌کند (رک. سوری و پورجوادی، ۱۴۰۲: ۲۳-۲۲). با آنکه آگاهی‌های ما در زمینه تصوف همدان اندک است و محدود به برخی آثار عرفانی و غیر عرفانی؛ با این حال از مجموع آن اطلاعات می‌توان بخشی از مجهولات مرتبط با تاریخ تصوف همدان را برطرف کرد. بخش زیادی از آگاهی‌های ما راجع به ابو جعفر و تصوف همدان برگرفته از نوشته‌های

شاگرد او، شیرویه است. شیرویه در کتاب خود تاریخ همدان به این موضوع پرداخته است. در آثار عبدالکریم سمعانی، صلاح‌الدین صفدی، سیوطی، حاجی خلیفه و بروکلمان، کم یا زیاد در زمینه بحث حال و اثر ابوجعفر بن یزدانبار اشاره شده است. غیر از یاقوت حموی، رافعی قزوینی و شمس‌الدین ذهبی نیز اطلاعات مفیدی را در معرفی نام و اثر ابوجعفر بن یزدانبار به جا گذاشته‌اند. (همان: ۲۱-۱۸). سوری و پورجوادی عنوان کنیه‌ای ابن یزدانبار را برای این مولف عرفانی برگزیده‌اند. ایشان ۲۵ نفر را در زمره استادان ابن یزدانبار نام می‌برد و به شرح حال مختصر آنها می‌پردازد که شاید ابن قیسرانی مهم‌ترین ایشان باشد. ۵ نفر را هم از شاگردان ابن یزدانبار ذکر می‌کند که معروف‌ترین شاگرد او کیا ابوشجاع شیرویه بوده است. (همان: ۳۸-۲۳).

۳. معرفی روضه‌المیریدین

این اثر کتابی است که بیشتر مبانی و اصول عرفان مدرسی و مکتبی اسلام تا قرن پنجم هجری را بیان می‌کند و از ورود در سوانح حیات و طریقت صوفیان می‌پرهیزد. روضه‌المیریدین شباهت و همسنخی بیشتری با منابع معاصر یا پیش از خود دارد؛ با استناد به یادداشت‌های مصححان، قرابت فراوانی با آثار سلمی دارد؛ "آثار عبدالرحمن سلمی از منابع اصلی ابن یزدانبار در تدوین روضه‌المیریدین بوده است" (سوری و پورجوادی، ۱۴۰۲: ۱۴) و نوشته‌اند که در مواردی بعین یا تقریباً مطالب ابن یزدانبار برگرفته از مطالب سلمی است. این اشتراک و قرابت مطالب، باعث شده که محقق مصری روضه‌المیریدین را به اشتباه از سلمی بداند و با عنوان المقدمه فی التصوف و حقیقه آن را چاپ کند (سوری و پورجوادی، ۱۴۰۲: ۴۹). باید این نکته را هم در نظر داشت که در مجموعه آثار سلمی، اثری بسیار مختصر به نام "روضه‌المیریدین" است که سال‌ها قبل دکتر پورجوادی آن را به چاپ رسانده است (سلمی، ۱۳۸۷: ۳۶۵). علاوه بر آثار سلمی و با استناد به یادداشت‌های سوری و پورجوادی، کتاب روضه‌المیریدین قرابت مطالبی و محتوایی زیادی هم با "البیاض و السواد" سیرجانی دارد. در پایان این بخش، نمونه‌ای از اشتراک مطالب نقلی روضه‌المیریدین و ترجمه رساله قشیریه آورده می‌شود. این اثر کوچک قرابت‌هایی با الرساله‌التشیریه دارد، حتی عنوان باب‌های التوکل، الرضا، الصبر، الصمت و الفتوه در هر دو اثر یکی است.

فقال: لَان السَّماعَ غِذاءَ الارواحِ، فَاذا بدا السَّماعُ تحرک الروحُ فی الراسِ (ابن یزدانیار همدانی، ۱۴۰۲: ۱۴۰).

قس با قشیری: و قيل: السَّماعُ لطفُ غِذاءِ الارواحِ لاهلِ المعرفة (قشیری، ۱۳۷۴: ۴۷۳). ویاقشیری سماع را از آن سه گروه مریدان و مبتدیان، صادقان و عارفان اهل استقامت می‌داند (رک. همان: ۴۷۴-۴۷۵)، که با اندک اختلافی، ابن یزدانیار نیز به چنین طبقه‌بندی قایل است (ابن یزدانیار همدانی، ۱۴۰۲: ۱۳۸).

با نظر به متن اثر، می‌توان چنین در یافت که مولف تابع فقه شافعی بوده است و از بزرگان اهل سنت با تکریم یاد و اقوالی از شافعی نقل می‌کند و با عنایت به طبقه‌بندی صوفیه به اهل صحو و سکر، می‌توان صاحب روضه‌المیریدین را صحوی دانست و در این اثر ضمن تکریم جنید بغدادی از او با عنوان "ابوالقاسم حکیم" تعبیر می‌کند (همان: ۱۹۱)؛ با آنکه مولف اثر، اقوال و احوالی از حلاج را می‌آورد ولی برای او جملات دعایی کرامت‌آمیز به کار نمی‌برد و به عبارت بهتر، ابن یزدانیار نه از معتقدان شدید حلاج بوده و نه از منکران او. نکته در خور ذکر دیگر در معرفی این کتاب، آن است که در این اثر از ذکر و اعتقاد به کرامات و شطحیات عرفانی نیز اثری یا خبری نیست.

۱.۳ ارج و منزلت روضه‌المیریدین

در این اثر، اطلاعات و آگاهی‌های مفید مربوط به عرفان و تصوف، مندرج است که در منابع دیگر بدان‌ها اشاره نشده است؛ این یزدانیار در این اثر می‌گوید که جنید بغدادی کتابی به نام "المیزان" داشته است و از آن، جمله‌ای می‌آورد:

و قال الجنیدُ فی کتاب المیزانِ متی يعرف العبدُ الله مطیع (همان: ۱۰۶)

به این مطلب عرفان‌پردازان امروزی نپرداخته‌اند و در منابع دیگر هم بدان، اشاره نشده است (رک. جنید بغدادی، ۱۳۹۰)؛ و در جای دیگر می‌گوید که ابراهیم خواص هم اثری داشته است:

و قال ابراهیمُ الخواصُ فی کتاب التوکل (همان: ۱۶۶) محققان در باره انتساب اثری به این نام به این صوفی اشاره نکرده‌اند (هجویری، تعلیقات، ۱۳۹۳: ۷۶۹).

۲.۳. روش بیان

ابوجعفر بن یزدانپار، غالباً باب عرفانی و موضوع خود را با آیه یا حدیثی آغاز می‌کند؛ مثلاً در آغاز "باب الرضا" می‌نویسد.

قال الله تعالى: رضى الله عنهم و رضوا عنه (توبه / ۱۰۰)، الآية دليل على ان من رضى عن الله رضى الله عنه (همان: ۱۷۱)

و یا آغاز باب صبر چنین است:

واما الصبر فقد ذكره الله عزوجل في مواضع من القرآن، قوله عزوجل: انما يوفى الصابرون اجرهم بغير حساب (زمر/ ۱۰) (همان: ۱۷۳). در نقل احادیث، مسامحه ای دیده می‌شود که ظاهراً برای اثبات قصد عرفانی خود به تصرف در آن می‌پردازد؛ در آغاز باب چهل و یک در "مکارم اخلاق" و پس از ذکر آیه ۱۹۹ سوره اعراف، گفتگوی جبرئیل و حضرت رسول (ص) را بازگو می‌کند:

قال جبرئيل عليه السلام يا محمد اتيتك بمكارم الاخلاق، قال و ما هو يا جبرئيل؟ قال ان تعفو عن ظلمك و تعطى من حرمك و تصل من قطعك. . . که در شرح التعريف، جواب جبرئیل بدین صورت نقل شده است: قال صل من قطعك و اعط من حرمك و اعف من ظلمك (شرح تعرف: ۱۷۸، به نقل از صدری نیا، ۱۳۸۸: ۸) و یا در اثبات و توضیح محبت و در آداب فی صفه المحبین و احوالهم می‌نویسد:

و اما المحبة فقد ذكرها الله تعالى في مواضع من القرآن قوله عز و جل فسوف ياتي الله بقوم يحبهم و يحبونه (المائدة/ ۵۴).

۴. شاخصه های سبکی

۱.۴. جزء در جزء

مهم ترین شگردی که بتوان از آن به سبک بارز روضه المریدین تعبیر کرد، آن است که ابو جعفر بن یزدانپار تا می‌تواند هر موضوع را به اجزاء و آن اجزاء را باز به جزء های کوچک تقسیم و طبقه بندی می‌کند و بالاخص با شماره بندی ترتیبی در موضوعات، این امر را به معرض دیده می‌گذارد؛ شاید به جرئت بتوان گفت که دو سوم و بالاتر از آن بدین شیوه، تقسیم و طبقه بندی شده است. ظاهراً این تکنیک بیانی برگرفته از ادبیات فصالی دربین

عرفاست؛ منظور از ادب فصالی، بیان فصل به فصل و جزء به جزء که ظاهراً کرامیه بدان شیوه علاقمند بودند.

و یسمعُ مع ثلثه: الصوفیه و الفقراء و المحبین لهم و من شرطه ان یسمعَ علی ثلاثة معانی: علی المحبه و الخوف و الرجاء و الحركة فی السماع علی ثلثة معان: علی الطرب و الخوف و الوجد و الطرب له ثلاثة علامات: الفرح و التصفیق و الرقص و الخوف له ثلاث علامات: البكاء و اللطمه و الزفراء و الوجد له ثلاث علامات: الغیة و الاصطلام و الصرخات (همان: ۱۴۵)

۲.۴ ربط و عطف کلمات با "و"

ویژگی شاخص دیگر در این اثر، کاربرد فراوان "و" است واضح است که در زبان عربی و جایگاه و وسعت کاربرد "و" امری است مسلم و در روضه‌المیریدین نیز به وفور، کلمات با "و" به هم مربوط شده اند:

لان التصوف دین و دیانة و فقر و صیانة و زهد و رعاية و شغل الباطن بالمراقبات و حکم الظاهر بالعبادات (همان: ۹۸)

و این امر از آغاز اثر واضح است:

بان اجمع له فصلاً فی معنی آداب الصوفیه و احکامهم و طریقته‌هم و احوالهم و اخلاقهم (همان: ۸۷).

۳.۴ سجع پردازی

صوفیه به سجع پردازی، چه در زبان عربی و چه فارسی رغبت زیادی نشان داده اند و منابع مهم عرفانی چون کشف‌الاسرار و آثار روزبهان بقلی، گواه این امر است. شاید علت این امر تأثیرگذاری شدید در مخاطب و به حافظه سپردن آسان آنها بوده است و برای ایصال به غایت درجه هنری تا توانسته اند به سجع گویی و سجع نویسی روی آورده اند؛ این خصیصه در روضه‌المیریدین نیز است:

اوحرکه کل شجر او هبوب ریح عبرة و تدبر و فکرة و تحیر و طرب و شغب و طلب و هرب و سبب مع تلاشی نفوسهم (همان: ۱۳۷).

والهین حیاری و امقین اساری خاشعین سکاری (همان: ۱۳۷).

در مواردی نیز ابوجعفر بن یزدانبار، تصریح می‌کند که قول مسجع از آن عارف دیگری است که نقل می‌کند:

و قال بعض المشايخ: حالُ المريدينَ نهارُهم صيامٌ و ليالهم قيامٌ و ظهورُهم ركوعٌ و جباههم سجودٌ و اعينهم دموعٌ (همان: ۱۱۸).

و یا این قول

قال ابوبكر الوراق: صدرُ العارفِ مشروحٌ و قلبه مجروحٌ و بدنه مطروحٌ (همان: ۱۶۲).

۴.۴ مصدر صناعی

در منابع عرفانی به فارسی، روزبهان از عرفایی است که رغبت و حتی شیفتگی فراوانی به ساخت مصدر صناعی دارد در روضه المريدين، نیز این صنعت کاربرد دارد؛ عنوان باب هفتم کتاب، "فی ذاتیه التصوف" (۱۵a) و یا در جایی از اثر و تقسیم انواع محبت، این رغبت به استفاده از مصادر صناعی، واضح است:

المحبةُ علی سته اوجه: محبة شهوانية و محبة مودتية و محبة دينية و محبة توبتية و محبة طينية و محبة عنایتية (همان: ۱۵۵)

۵. برخی از مضامین و درونمایه های روضه المريدين

۱.۵ عجز عقل از شناخت خدا

این موضوع و درونمایه در غالب منابع عرفانی آمده و می‌توان آن را از ویژگی های محتوایی سبکی اثر دانست.

و حکي ان رجلا جاء الي ابي الحسين النوري، فقال ما الدليلُ على الله؟ فقال الله؛ قال فما بالُ العقل؟ قال العقلُ عاجزٌ و العاجز لا يدل على عاجزٍ مثله (همان: ۱۶۲)

در اسرار التوحید، این مطلب به بیانی دیگر آمده است:

بلحسن چون به عقل نگرست او را در این راه نابینا دید تا خدایش بینایی ندهد و راه ننماید نبیند و نداند. (میهنی، ۱۳۷۶: ۲۱۶/۱)

و مهم تر از همه، این بیت مولانا:

نقد و بررسی روضه‌المیریدین و حاشیه‌هایی بر چاپ آن (یدالله نصراللهی) ۹۵

آفتاب آمد دلیل آفتاب گر دلالت باید از وی رو متاب

(مولوی، ۱۳۷۵: ۹/۱)

و مقایسه شود با این بیت حافظ:

قیاس کردم و تدبیر عقل در ره عشق چو شبنمی ست که بر بحر می کشد رقمی

(حافظ، ۱۳۸۵: ۹۲۶)

۲.۵ ادعاهای خارج از عرف

هرچند روضه‌المیریدین را می‌توان از آثار معمولی در حوزه ادبیات عرفانی دانست که برخلاف برخی از آثار دیگر در آن از شطح و طامات خبری نیست؛ با این حال بعضی عبارات در این اثر هست که می‌توان آنها را مصداق ادعاهای خارج از عادت دانست.

در این عبارت، پوشش و لباس صوفیه را سنت انبیا و اولیاء می‌داند:

لأن لبس الصوفی، دابّ الانبیاء و الاولیاء و الصدیقین (ابن یزدانیا، همدانی، ۱۴۰۲: ۱۱۳).

۳.۵ انتقاد از صوفیان روزگار

برای آشنایان با تاریخ و سنت عرفانی، این امری مسلم است که برخی از صوفیان از اقران روزگار خود گله داشتند و از آنها انتقاد می‌کردند؛ ابن یزدانیا نیز با ذکر جمله‌ای از ابن عطا تغییر و دگرگونی تصوف را از حال به حیل و نیرنگ، چنین ابراز می‌کند:

قال ابوالحسن النوری: التصوف بغض الدنيا و قال ابن عطاء: التصوف كان حالاً ثم صار قالاً ثم ذهب الحال و قال و بقي الاحتیال (همان: ۱۰۹).

۴.۵ تناقض

غایت عرفان، ساخت و پرداخت اثر هنری است و در اثر هنری، بود تناقض نه تنها قبیح نیست بلکه پسندیده است و زیبا، در این اثر تعلیمی نیز می‌توان تناقض‌هایی داد؛ او در جایی در باره اباحه و اهمیت سماع بحث می‌کند، ولی بعد باب بیست و ششم اثر را در

موضوع فی کراهیه السماع می نویسد (همان: ۱۴۷) و درباب بیست و یکم "فی ذکر حال من یباح له السماع" می‌گوید:

اعلم ان السماع مباح لاهل السماع و هم العارفون بالله المحترقة قلوبهم فی محبه الله میتون عن الدنيا و لذاتها و زیتها و شهواتها (همان: ۱۳۹)

و بعد جمله ای از ذوالنون می آورد که کاملاً عکس جمله بالاست:

و قال ذوالنون: السماع لهو من یلهو به و حقیقه لمن تحقق به (همان: ۱۳۹)

۶. تحقیق سوری و پورجوادی

سوری و پورجوادی در فصل روضه‌المیریدین و جایگاه آن در زبان فارسی در بخش مقدمه کتاب در معرفی و توضیح اثر کوشیده‌اند. حق آن است که در کشورما، ایشان توانسته‌اند این کتاب را با مقابله نسخه‌ها به چاپ مقبولی برسانند و الا پیش ازین در نوشته‌های خود، پژوهشگران ایرانی همه جا سخن از وجود نسخه خطی روضه‌المیریدین در کتابخانه‌ها و مرکز اسناد بوده‌است. بعد در فصل ابن یزدانیا ر همدانی و تصوف همدان، از روی قدیم‌ترین منابع به استقصای مطلب پرداخته‌اند. شاید پیش از چاپ روضه‌المیریدین، مطالب چندان درخور اعتنا و مشخصی در زمینه نویسنده، هویت و مسلک عرفانی ابوجعفر بن یزدانیا ر وجود نداشت و سوری و پورجوادی از روی منابع مختلف تاریخی و عرفانی و خصوصاً تاریخ الاسلام ذهبی، گردو غبار ناشناختگی قرون را از چهره ابن یزدانیا ر زدودند. امری که باید در نظر داشت، این است که در هیچ کدام از آن منابع، اشاره‌ای به روضه‌المیریدین (اثری از ابوجعفر بن یزدانیا ر) نشده‌است. اما نکته مهم دیگر در این باره، این است که تعبیر قیدی "همدانی" را ظاهراً مصححان با استناد به ذهبی و برگزیده‌اند و به ابن یزدانیا ر الحاق کرده‌اند و الا چنین تصریح مشخص و صریح همدانی در منابع و حتی در صفحه نخست نسخه‌های خطی متن روضه‌المیریدین وجود ندارد به استثنای اثر ذهبی و یاقوت حموی؛ دیگر آنکه آیا می‌تواند ممکن باشد که این ابن یزدانیا ر با ابوبکر بن یزدانیا ر مرتبط باشد؟ مصححان به این مطلب هم اصلاً ورود نکرده‌اند، با آنکه درباره ابوبکر بن یزدانیا ر پیش ترمطالبی گردآوری شده است (رک. نصراللهی، ۱۳۸۹). با دلیلی درباره انتساب کتاب نوشته‌اند که در انتساب این کتاب به ابن یزدانیا ر، جای تردید نیست؛ چرا که تقریباً در همه نسخه‌های خطی کتاب، نام او به عنوان نویسنده ذکر شده‌است (سوری و

پورجوادی، ۱۴۰۲: ۱۱؛ البته باید در نظر داشت که غیر از آغاز و بخش خطبه‌الکتاب، از متن اثر مطلبی به دست نمی‌آید که گویا و شارح احوال مولف باشد.

در فصل سوم مقدمه، مصححان به نسخه‌شناسی روضه‌المیریدین را پرداخته، و نوشته‌اند که نسخه‌های موجود اثر، یازده نسخه بوده‌است و ایشان از شش نسخه، به صورت مستقیم بهره برده‌اند و از یک نسخه، تا حدودی استفاده کرده‌اند و بقیه را هم نرسیدند که بخوانند و مقابله کنند. از مقایسه نسخه‌ها چنین بر می‌آید که اختلاف تاثیرگذار نسخه‌ها یا عرضه بدل نسخه‌ها، چندان وجود ندارد و حتی تا حدودی می‌توان تصور کرد که بخش عمده‌ای از نسخه‌ها از روی هم یا از روی نسخه اساس، رونویسی شده‌اند. خط خوش و خوانای نسخه‌ها و وضوح نگارشی آن، بیشتر برگرفته از سنت و میراثی عرفانی است که آثار دلخواه مشربی خود را واضح و گویا برای تعلیم نوسالکان استنساخ می‌کردند. نسخه اساس در این چاپ، نسخه کتابخانه ملک بوده‌است و مصححان نسخه‌ها را با حروف لاتین مشخص و نامگذاری کرده‌اند. غیر از یازده نسخه، از دو نسخه قاهره و اسکندریه نیز نام برده‌اند که از آنها نیز بهره نگرفته‌اند. در روش گزینش و کار خود، مصححان نوشته‌اند که هیچ یک از نسخه‌ها، اعتبار مطلق ندارند؛ در هر کلمه، بهترین و صحیح ترین ضبط از میان نسخه‌ها گزینش شده و ضبط‌های دیگر بر اساس شیوه سازواره انتقادی ارائه گردیده‌است (سوری و پورجوادی، ۱۴۰۲: ۵۰).

در فصل چهارم مقدمه به روش تصحیح خود، اشاره کرده‌اند و بیشتر روشی تا حدودی انتقادی و در عرضه نسخه بدل‌ها در سازواره انتقادی، به روش هلموت ریتز عمل کرده‌اند و اختلاف نسخه بدل را آورده‌اند؛ یعنی پس از متن کتاب و در سازواره انتقادی، کلمه یا بخش دارای نسخه بدل را می‌آورند و بعد در مقابل آن کلمه یا بخش، نسخه بدل را ذکر می‌کنند. هرچند به نظر می‌رسد که این متن بدون تصحیح و واریانت‌های نسخه بدل، موارد مبهم و مشکل‌چندانی نداشته باشد.

در این بخش مقدمه، مصححان بسیار کوشیده‌اند و تا توانسته‌اند سایه روشنی از هویت دقیق و تاریخی ابوجعفر بن یزدانپار را مشخص کنند و عرضه دهند. در نگاه به منابع استنادی آنها، می‌توان دید که چگونه آنها از اثر ذهبی تا رافعی و یاقوت حموی در رهیابی به جرگه عرفای منطقه غربی ایران، آنها را توانسته‌است به شناخت نویسنده کتاب نزدیک سازد و رهنمون کند و حدوداً ۲۵ نفر از استادان ابن یزدانپار و ۵ نفر از شاگردان او را معرفی کنند که دو نفر از شاگردان، مهم‌ترین بوده‌اند: ابن شیرویه و ابن قیسرانی (رک. سوری و

پورجوادی، ۱۴۰۲: ۲۳-۳۴). و اما مهم‌ترین بخشی که کوشش و زحمت فراوان مصححان را نشان می‌دهد، بخش بعد از متن کتاب است که عمدتاً در صورت یادداشت‌ها فراهم آمده است. ارجاع به منابع فراوان، متعدد و متنوع و تطبیق با آنها در این بخش آن قدر هست که میزان آگاهی، دانایی و تسلط فراوان مصححان را بیشتر می‌نماید. با این حال، در این بخش می‌توان برخی ناسازواره‌ها را دید، که به آنها اشاره می‌شود. سوری و پورجوادی، در مواردی برخی از خطاهای تاریخی یا خبط و خلط مباحث عرفانی را در تعلیقات اثر، بازگو کرده‌اند؛ مثلاً نوشته‌اند که شخصی به نام حلیمی قاضی را ابن یزدانیا یا کاتبان، به خطا حکیم قاضی دانسته‌اند (سوری و پورجوادی، ۱۴۰۲: ۳۹۰).

۱.۶ حاشیه‌هایی بر نوشته مصححان در یادداشت‌ها

مهم‌ترین مطلبی که نخست از این حیث در بخش "یادداشت‌ها" زیاد به چشم می‌خورد، این است که سوری و پورجوادی در توضیح و تبیین مطلب و بحث، به منابع تاریخی و عرفانی "بعد از روضه‌المیریدین" و تاریخ تقریبی نگارش آن در قرن پنجم اشاره و استناد می‌کنند؛ این امر از منظر تحقیقی نمی‌تواند چندان سودمند باشد و وافی به مقصود؛ به اثری از عین القضاات همدانی، سهروردی، کلینی و گنابادی و غیره استناد کرده و ارجاع داده‌اند (سوری و پورجوادی، ۱۴۰۲: ۳۰۹ و ۳۳۷). ناگفته نماند که تا حد امکان، غالب آن منابع ممکن مرتبط بعد از روضه‌المیریدین را یافته‌اند که احتمال ارتباط با اثر داشته باشد.

موضوع دیگر در صورت طرح سوال و مسئله، این است که اگر مطلبی، قولی، نظری یا فقره‌ای از متن روضه‌المیریدین در منابع دیگر آمده باشد، چنانکه مصححان برآند و نوشته و تصریح کرده‌اند، پس چرا آن منابع بعدی و متاخر در قیاس زمانی با روضه‌المیریدین، اصلاً اشاره‌ای به متن اثر یا صاحب آن نکرده‌اند، و چرا؟

در مقایسه شناختی منابع، مکرر نوشته‌اند که این فقره از عبدالرحمن سلمی است و یا از او گرفته شده است؛ در جایگاه و منزلت والای عرفانی و شناخت و تالیف منابع عرفانی سلمی تردیدی نیست؛ واقعاً آیا و چرا ممکن است که "ابن یزدانیا این فقره را به صورت کامل از رساله نسیم الارواح سلمی نقل کرده" (همان: ۳۱۲) باشد و چرا؟ و آنگهی تکلیف فقرات بعد و نویسندگان دیگر چه می‌شود؟

با این حال، چنانکه در بخش یادداشت‌ها آمده است، روضه‌المیریدین و مطالب آن، مقدم بر مباحث و مطالبی باشد که در منابع بعدی آمده است، آن می‌تواند میدان بحث و تحقیقی

وسیع باشد. همان‌طور که مقدم بر هر تحقیق و پژوهشی، شناختن و مشخص کردن رابطه سلمی و آثار با روضه‌المیریدین بیش از هر امری لازم است و ضروری.

بر آشنایان با مباحث و اشخاص عرفانی و تصوفی پوشیده نیست که اسم مشهور و کنیه خاص ابن یزدانیا، غیر از همین ابوجعفر صاحب روضه‌المیریدین، به شخص دیگری نیز اطلاق می‌گردیده است و آن ابوبکر بن یزدانیا بوده است که در منابع قدیم، آمده است که با صوفیه و علی‌الخصوص - صوفیه بغداد - معارضه و منازعه داشته است. از قضا و در همین متن روضه‌المیریدین، جمله‌ای از ابوبکر بن یزدانیا نیز آمده است. سوری و پورجوادی در بخش یادداشت‌ها و در موضوع اختلاف ابوبکر بن یزدانیا با صوفیان بغداد، فقط به مقاله‌ای از پورجوادی (رک. پورجوادی، ۱۳۷۷: ۶۶-۸۹) ارجاع داده‌اند که در سال‌های قبل ایشان نوشته‌اند. این در حالی است که در منابع قدیم چون رساله قشیریه، کشف‌المحجوب بدین امر اشارت رفته است و مرحوم زرین کوب هم بدان اشاره کرده‌اند.

درخور ذکر است که اولین بار استاد زرین کوب به صورت مکتوب از ابن یزدانیا و روضه‌المیریدین و کار ویلیامزادی کرده‌اند (زرین کوب، ۱۳۶۳: ۳۹۵)، نکته دیگری می‌توان این اثر را به فارسی ترجمه کرد تا خوانندگان و علاقمندان فراوان آثار عرفانی از آن بهره یابند.

۲.۶ مواردی جزئی‌تر در یادداشت‌ها

در بخش یادداشت‌ها، چند مورد جزئی درخور بحث وجود دارد، که آورده می‌شود. در ص ۲۹۶ درباره این فقره که "یده رکوته و ذراغه مخدثه، فان طلب شیئاً فالرب خزائنه" (ابن یزدانیا، همدانی، ۱۴۰۲: ۱۱۹)؛ به نقل از حاشیه نسخه کنوشته‌اند: المخده بالش و الرکوه خاشاک دان (سوری و پورجوادی، ۱۴۰۲: ۲۹۶). به نظر می‌رسد که این معنی رکوه، در فرهنگ‌های لغتی چون المعجم الوسیط و لغت نامه دهخدا نیست؛ آیا نمی‌توان همان معنای "کوزه" را برای رکوه در نظر گرفت؟

در توضیح اسکندر نوشته‌اند که "پادشاه بلندآوازه یونان" (همان: ۳۸۴)

در حالی که اسکندر پادشاهی از مقدونیه بوده که به جای پدرش فیلیپ بر تخت می‌نشاند و مصر و ایران و هند آن روزگار را فتح می‌کند (باحقی، ۱۳۸۶: ۱۲۴).

نوشته‌اند که در تاریخ بغداد حاتم کر خواننده‌اند (سوری و پورجوادی، ۱۴۰۲: ۳۸۸)؛ در آن منبع، اصم خوانده‌اند که به معنی کر بوده است و اگر احتمالاً صراحتاً کر فارسی در آن جا آمده، باید مشخص‌تر بیان گردد.

زلیخا یا همسر عزیز مصر (همان: ۳۹۲)، ظاهراً به نوشته یکی از محققان (؟) غلط خوانی و نویسی راعیل بوده است (؟)

علیان مجنون (همان: ۴۰۱) یکی از مجانین عقلا که در متون عرفانی، به او حالات و اقوال او اشاره شده است (زرین کوب، ۱۳۶۲: ۳۹ و ۳۵۳) و حتی در این شعر مولانا هم ظاهراً به او اشاره گشته است.

در حلقه لنگانی می باید لنگیدن این پند نوشیدی از خواجه علیانه

(مولوی، ۱۳۸۷: ۱۱۴۲ و ۱۱۴۳)

اما مواردی نیز در متن اثر است که سوال برانگیز می نماید، وجود نام شخصیت های تاریخی و سیاسی که جندان ربطی با عرفان و جهان آن ندارند چون معاویه، عمرو عاص، کسری انوشیروان و متنبی.

مصححان در قالب پیوست، مجموعه آنچه به ترتیب تاریخی در منابع مختلف درباره ابن یزدانیا ر گفته شده، آورده‌اند و نیز در بخش یادداشت ها به مآخذیابی احادیث و اقوال و اشعار نیز دست زده‌اند. همچنین در آن بخش یادداشت ها، همه کسانی که نام شان در کتاب آمده است، به اختصار معرفی شده‌اند و در پایان نیز نمایه های مختلفی اعم از آیات قرآن کریم، احادیث، اقوال، سخنان ابن یزدانیا ر، اشعار، اعلام و نمایه موضوعی دارد.

۳.۶ پارسی گویی

در ضمن می توان بدین موضوع نیز اشاره کرد که در این کتاب تالیفی به زبان عربی، در سه جا یا مورد، شعر یا قول و سخنی به زبان فارسی آمده است. فارسی نویسی در روضه المریدین زیبا هستند و محل تامل برای یافتن مآخذ آنها؛ نخست در کتاب، شعری می آورد.

دوستی راستی با صابری است صابری در دوستی راستی است

(ابن یزدانیا ر همدانی، ۱۴۰۲: ۱۵۷)

و بعد سخنی را از ابو عمرو بیکنندی نقل می کند.

نقد و بررسی روضه‌المیریدین و حاشیه‌هایی بر چاپ آن (یدالله نصراللهی) ۱۰۱

قال ابو عمرو البیکندی بالفارسیه: جوامردی سه چیز است: بارکشیدن بی نالیدن؛ و فریاد رسیدن بی منت نهادن؛ و مهر داشتن بی مهر جستن. (همان: ۱۷۹)
و از ابوبکر شاشی نیز تعبیری را با عنوان شعار عمل می آورد.
و سئل ابوبکر الشاشی عن الفتوة، فقال بالفارسیه: راستی و پاکی (همان: ۱۷۹)
مصححان در یافت مآخذ اقوال بالا چیزی ننوشته‌اند در منابع مهمی چون تذکره الاولیاء عطار نیز در این باره مطلبی یافته نشد (رک. عطار: ۱۳۹۷). وجود این سه فقره مطلب به زبان فارسی حکایت از گزینش لطیف ابن یزدانیار دارد.

۴.۶ موردی از نسخه پرنستون

ذکر نکته‌ای در پایان این بحث، شاید ضروری به نظر برسد و آن این است که در نسخه پرنستون - دومین نسخه به کار برده مصححان - مطلبی هست که در آن، گفتگوی نویسنده با شیخ اوحدالدین کرمانی می پردازد. واضح است که اوحدالدین کرمانی در قرن ششم می زیسته‌است و سخن گفتن او با نویسنده روضه‌المیریدین، هم تاریخ حیات ابن یزدانیار و هم تاریخ نگارش اثر برخلاف نظر مصححان با تاخیر نشان می‌دهد. البته با احتمال به نظر می‌رسد که این مطلب نوشته شده و آمده در نسخه پرنستون، الحاقی و از برساخته‌های کاتبان باشد. متأسفانه مصححان گرامی روضه‌المیریدین، این مطلب بدل نسخه را نیاورده‌اند و بدان نپرداخته‌اند. اینک عین مطلب نوشته شده در متن نسخه پرنستون نقل می‌گردد.

و لقد حدثني اوحدالدین حامد بن ابی الفخر الکرمانی قدس الله روحه بمنزلی مدینه قونیة فی شهر صفر اثنتان و ستمائه قال کان عندنا رجلٌ یقال له ابویوسف الهمدانی و کان قد قعدَ علی سجادة الشیخوخه نیفا علی سبعین سنه، و کان کبیرَ الشان علی القدر... (نسخه پرنستون: 88a)

در بخش پایانی این مقال، مواردی هستند که حرکه گذاری و اعراب آنها در متن روضه‌المیریدین سوال برانگیز به نظر می‌رسند.

۵.۶ اعراب نادرست یا مخدوش کلمات

صورت متن	صورت پیشنهادی
ص ۹۲، ش ۳۷ و س ۱ مالا یعنیه‌م باشد؟	، شاید لایعنیه‌م درست باشد؟
ص ۹۳، ش ۴۰ س ۱	احبی

صورت متن	صورت پیشنهادی
ص ۱۰۱، ش ۸۳- ۱، س ۲ به جای او	"و" می تواند باشد.
ص ۱۰۸، س ۲ به جای الزنا.	الریا باشد.
ص ۱۱۷، ش ۲۱۷، س ۳.	لا یتادب
ص ۱۱۸، ش ۲۲۴ سمعت سریا السقطی	صورت سری بدون تنوین شاید مناسب باشد.
ص ۱۲۷، ش ۲۸۳ تحفه	با اعراب مجرور صحیح است
ص ۱۲۸ بیت ۲، فی	بدون همزه بهتر است.
ص ۱۴۵ ش ۳۸۴ ثلاث	با اعراب مرفوع
ص ۱۴۹، ۵، س مانده معذبی	با ذ مشدد مکسور، صحیح به نظر می رسد.
ص ۱۵۶ ش ۴۴۴ و موارد بعدی	صورت مجهول انشدت؟
ص ۱۵۸، ش ۴۵۹ کل.	اگر مرفوع باشد، شاید درست باشد.
ص ۱۶۲، ش ۵۰۸	اسیرا
ص ۱۶۶، ش ۵۳۹	لمنع بهتر است
ص ۱۷۲، ش ۵۷۸ فی الدرک الاسفل من النار	آیه قرآنی که نام آیه و سوره (نسا/۱۴۵) درج نشده است.
ص ۱۹۷، ش ۸۳۴	یستیقظ
ص ۳۰۴، ش ۳۱۹	التمثیل

اگر تشخیص موارد بالا درست باشد، احتمالاً برگرفته از سهو چاپی است.

۷. نتیجه‌گیری

تاریخ و ادب عرفان و تصوف ایران و اسلام، آثار و منابع عرفانی دارد که حتی هنوز هم نمی‌توان ادعا کرد که همه آن آثار و کتاب‌ها چاپ شده‌اند و از حالت گمنامی و ناشناختگی بیرون آمده‌اند. خصوصاً این حکم درباره آثار عرفانی پیش از حمله مغول صادق است که ارزش و اهمیت فراوانی دارند؛ در زمان پیش از حمله مغول که جهان اسلام و ایران، شکوفایی تاریخ و تمدنی خود را می‌گذراند، در کنار آثار متعدد با موضوعات مختلف، منابع عرفانی زیادی نیز موجود بوده است که با حمله مغول و پس از آن در زیر گرد و غبار تاریخ، ناشناخته می‌مانند. یکی از این آثار، *روضه‌المربدین* است از ابو جعفر بن یزدان‌یار که محققانی پیش تر، وجود نسخه‌های خطی آن را در کتابخانه‌های جهان یادآور شده بودند. سوری و پورجوادی در سال ۱۴۰۲ توانستند این اثر را تصحیح و چاپ کنند. این چاپ *روضه‌المربدین*، سه بخش مجزایی دارد: مقدمه، متن و یادداشت‌ها. پس از آنکه به شکل مطلوب و بعد از مقابله نسخه‌ها متن را عرضه کرده‌اند، تا حد امکان از روی منابع تاریخی و

عرفانی خواستند بخشی از حیات و تاریخ عصر مولف اثر را روشن کنند. و در یادداشت‌ها هم پس از استناد به منابع و مراجع مرتبط ممکن، توضیحات لازم را دربارهٔ متن اثر نوشته‌اند و مآخذ اقوال و اشعار و فقرات متعدد روضه‌المیریدین را روشن کرده‌اند. با آنکه این اثر، اثری کوتاه و جامع است، ولی در شیوهٔ عرضه و تدوین مطالب با منابع مهم دیگر عرفانی همچون رسالهٔ قشیریه قرابت و شباهت فراوانی دارد. بیش از همه، روضه‌المیریدین تعلق مفهومی مطالب با آثار سلمی دارد و حتی در مواردی، برخی از فقرات متن اثر، عیناً و یا تا حدودی برگرفته از آثار سلمی است. باید در نظر داشت که این حقیقتی است که در عصر تالیف این کتاب، سلمی و آثار او چونان دانشنامه‌ای عرفانی و حتی مفاهیم دیگر دینی می‌درخشید و مایهٔ استناد و ارجاع بود و به ناگزیر ابن یزدانیا هم خواسته‌است با تاسی از شیوهٔ سلمی، در راه عرفان از او متأثر شده باشد. باز حقیقت دیگری که باید بدان اذعان کرد، این است با این تصحیح و چاپ، اولین و مهم‌ترین گام در حوزهٔ منبعی عرفانی محکم برداشته شده است که سوری و پورجوادی پیش‌تر با چاپ آثار سلمی، هم خدمت دیگری را به مشتاقان و پژوهندگان وادی عرفان عرضه کرده بودند. این بار در زی و طریق دیگر چاپ روضه‌المیریدین پای در راه گذاشته‌اند. مسلماً بعد از این گام اول و یافتن منابع بیشتر برخی از مجهولات و ناگفته‌های مصححان، تکمیل خواهد شد و حتی می‌توان این اثر را به فارسی ترجمه کرد و پس از ترجمهٔ آن، لابد شمار خوانندگان عادی آن هم بالاتر خواهد رفت و بیشتر و بهتر می‌توان دربارهٔ جایگاه و منزلت روضه‌المیریدین بحث کرد. چاپ نخست این اثر، گام مهم و اولینی است که متن اثر را عرضه می‌کند و پس از مدت زمانی، بیشتر و بهتر دربارهٔ ارزش اثر و نقش تاریخی نویسندهٔ آن بحث خواهد شد و اثر تازه یافته شده با محک علم و عرفان ارزیابی خواهد شد.

کتاب‌نامه

- ابن یزدانیا همدانی (۱۴۰۲). روضه‌المیریدین، تهران: فرهنگ معاصر.
- انیس، ابراهیم و دیگران (۱۳۸۶). المعجم الوسیط (عربی - فارسی)، مترجم محمد بندر ریگی، تهران: انتشارات اسلامی.
- پورجوادی، نصرالله (۱۳۷۷). ابن یزدانیا ارموی و منازعهٔ او با مشایخ بغداد. معارف، دورهٔ ۱۵، ۱۳۷۷.
- جنید بغدادی (۱۳۹۰). رسایل، سخنان و احوال، ترجمه و تصحیح مسعود انصاری، تهران: جامی.
- حافظ، شمس‌الدین محمد (۱۳۸۵). دیوان، تدوین و تصحیح رشید عبیوضی، تهران: امیرکبیر.

۱۰۴ پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، سال ۲۵، شماره ۱، بهار ۱۴۰۴

- دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۳). لغت نامه، تهران: دانشگاه تهران.
- زرین کوب، عبدالحسین (۱۳۶۳). دنباله جستجو در تصوف ایران، تهران: امیر کبیر.
- سلمی، ابو عبد الرحمن محمود (۱۳۸۷). مجموعه آثار عبد الرحمن سلمی (مجلد سوم)، گردآوری نصرالله پورجوادی، محمد سوری، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- سوری و پورجوادی (۱۴۰۲). مقدمه و یادداشت های روضه المریدین، تهران: فرهنگ معاصر.
- صدری نیا، باقر (۱۳۸۸). فرهنگ ماثورات، تهران: سخن، چاپ اول (ویرایش جدید).
- عطار، محمد (۱۳۹۷). تذکره الاولیاء، ج ۱، مقدمه، تصحیح و تعلیقات محمدرضا شفیعی کدکنی، تهران: سخن.
- قشیری، ابوالقاسم (۱۳۷۴). الرسالة القشیریه، تحقیق الدكتور عبدالحلیم محمود و الدكتور محمد بن شریف، قم: بیدار.
- مولوی، جلال الدین (۱۳۸۷). غزلیات شمس تبریز، مقدمه، گزینش و تفسیر محمدرضا شفیعی کدکنی، تهران: سخن.
- مولوی، جلال الدین محمد (۱۳۷۵). مثنوی معنوی، ج ۱، تهران: توس، چاپ اول.
- میهنی، محمد بن منور (۱۳۷۶). اسرار التوحید، مقدمه، تصحیح و تعلیقات دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی، تهران: آگه.
- نصراللهی، یدالله (۱۳۸۹). ابن یزدانیار و روضه المریدین، آفرین نامه، پژوهش های ایران شناسی، یادنامه دکتر محمد امین ریاحی، به کوشش نادر مطلبی کاشانی، تهران: مجموعه انتشارات موقوفات دکتر محمود افشار یزدی.
- هجویری، ابوالحسن ابوعلی (۱۳۹۳). کشف المحجوب، مقدمه، تصحیح و تعلیقات دکتر محمود عابدی، تهران: سروش.
- یاحقی، محمد جعفر (۱۳۸۶). فرهنگ اساطیر و داستان واره ها در ادبیات فارسی، تهران: فرهنگ معاصر.
- روضه المریدین، نسخه پرنستون، محفوظ در کتابخان «مرکزی دانشگاه تهران».